

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ДАЦЬКИЙ Богдан Олегович

**Трансформація податкової політики України в умовах
війни /**

**The transformation of the tax policy of Ukraine of the
Conditions of War**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма – Фіскальне адміністрування

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФФАм-21
Б. О. Дацький

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, В. І. Дмитрів

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" ___ " _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ	6
1.1. Економічна сутність та роль податкової політики у фінансовій системі держави	6
1.2. Принципи, інструменти та моделі податкової політики	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	20
2.1. Вплив повномасштабної війни на економіку та податкову систему України	20
2.2. Аналіз податкових надходжень бюджету України у воєнний період ...	28
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	36
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що трансформація податкової політики в умовах війни не є тимчасовим заходом, а формує фундамент майбутнього післявоєнного відновлення України. Зміни в податковій системі сьогодні визначатимуть конкурентоспроможність української економіки, якість бюджетної політики та здатність держави інтегруватися до європейського фінансового простору. У цьому контексті дослідження механізмів трансформації податкової політики, аналіз її ефективності та визначення перспектив розвитку набувають особливої наукової й практичної цінності.

Система оподаткування є одним із ключових механізмів забезпечення фінансової стабільності держави, формування ресурсів для виконання її соціальних, економічних та оборонних функцій. У мирний час податкова політика спрямована на забезпечення сталого економічного розвитку, створення сприятливого бізнес-середовища та збалансування інтересів держави й платників податків. Однак повномасштабне вторгнення Російської Федерації у 2022 році радикально змінило умови функціонування економіки України, що зумовило необхідність глибокої трансформації фіскальної системи.

Війна спричинила значні структурні деформації національної економіки: скорочення виробництва, втрату частини територій і підприємств, порушення логістичних зв'язків, зростання безробіття та масштабне переміщення населення. У цих умовах традиційні інструменти податкової політики виявилися недостатніми. Держава була змушена оперативно переглядати податкові режими, запроваджувати нові стимули для бізнесу, адаптувати адміністрування податків та забезпечувати фінансування критично важливих секторів, насамперед оборони.

Воєнний стан визначив потребу в одночасному вирішенні двох протилежних завдань: з одного боку — зниження податкового тиску для підтримки економічної активності, з іншого — нарощення бюджетних ресурсів для забезпечення обороноздатності та функціонування державних інституцій. Відтак податкова політика набула характеру антикризового інструменту, який поєднує елементи лібералізації, фіскальної консолідації та цифровізації адміністрування.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є комплексне дослідження напрямів, інструментів та результатів трансформації податкової політики України в умовах повномасштабної війни, а також виявлення проблем та розробка пропозицій щодо її вдосконалення з урахуванням сучасних викликів та післявоєнних пріоритетів.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено виконання таких завдань:

- розкрити теоретичні засади податкової політики та її роль у фінансовій системі держави;
- проаналізувати вплив війни на функціонування податкової системи України;
- дослідити зміни в структурі податкових надходжень і режимах оподаткування у воєнний період;
- охарактеризувати проблеми адміністрування податків та тінізації економіки;
- обґрунтувати напрями вдосконалення податкової політики в умовах відбудови та євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є податкова політика України.

Предметом дослідження — механізми, інструменти та тенденції трансформації податкової політики України у воєнних умовах.

Методологічну основу становлять загальнонаукові та спеціальні методи економічного аналізу: системний підхід, порівняльний аналіз,

економіко-статистичні методи, структурно-динамічний аналіз, інституційний та нормативно-правовий підхід.

Інформаційною базою дослідження є кодифіковане законодавство, а саме Податковий кодекс України, укази Президента України, постанови уряду, а саме Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, звіти Державної податкової служби України та Державної митної служби України, аналітичні дані Міністерства фінансів України та звіти Національного банку України. В процесі виконання кваліфікаційної роботи використовувались монографічні видання та статті зарубіжних і вітчизняних економістів.

Наукова новизна роботи полягає у комплексній оцінці воєнних трансформацій податкової політики та формуванні пропозицій щодо її оптимізації в контексті післявоєнного відновлення та інтеграції України до ЄС.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів органами державної влади для удосконалення податкових інструментів, підвищення фіскальної стійкості та формування ефективної податкової стратегії країни.

Апробація результатів дослідження. Основні результати та висновки, отримані в ході проведеного дослідження були апробовані у вигляді тез доповідей на Всеукраїнських науково-практичних конференціях студентів та молодих вчених: 1) «Актуальні питання фінансової теорії та практики» (Тернопіль, 2024 р.); 2) Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків (Тернопіль, 2025 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Економічна сутність та роль податкової політики у фінансовій системі держави

Податкова політика є одним із ключових елементів функціонування фінансової системи держави та фундаментом, на якому базується її економічна стабільність. У найширшому розумінні податкова політика охоплює систему принципів, методів і рішень, за допомогою яких держава формує, змінює та реалізує порядок справляння податків і зборів. Вона визначає, як саме суспільство розподіляє фінансові ресурси між державою та приватним сектором, і виступає механізмом узгодження інтересів громадян, бізнесу й державних інституцій.

Економічна сутність податкової політики полягає у забезпеченні фінансової основи для виконання державою своїх функцій — від оборони та безпеки до соціального захисту, освіти, медицини й розвитку інфраструктури. Податки формують значну частину доходів бюджету, тому держава має стратегічно важливо забезпечувати їх стабільне, справедливе та ефективне надходження. При цьому податкова політика не є просто технічним механізмом стягнення коштів, а виступає складним соціально-економічним інструментом впливу на розвиток країни.

Роль податкової політики значно ширша, ніж просте наповнення бюджету. Вона виконує фіскальну, регулюючу, стимулюючу, перерозподільчу та соціальну функції, гармонізуючи економічні процеси та спрямовуючи їх у пріоритетні для держави напрями. Завдяки продуманому вибору ставок, пільг, режимів оподаткування та методів адміністрування держава може впливати на поведінку підприємств і населення, сприяти розвитку виробництва, залучати інвестиції, підтримувати малий бізнес і

стримувати негативні явища на кшталт тінізації економіки чи монополізації ринків.

В умовах сучасної глобалізованої економіки податкова політика стає інструментом конкурентної боротьби за капітал і людські ресурси. Країни світу конкурують не лише якістю інституцій чи географічним розташуванням, а й рівнем податкового навантаження, прозорістю адміністрування, передбачуваністю фіскальних правил. Занадто високі податки можуть стримувати інвестиції та стимулювати відтік бізнесу, тоді як надмірно низькі — призводити до зниження доходів бюджету й неможливості забезпечити соціальні зобов'язання держави. Тому податкова політика має підтримувати баланс між достатнім наповненням бюджету та сприятливими умовами для економічного розвитку.

Особливу важливість податкова політика набуває у періоди кризи або нестабільності. Саме в такі моменти вона стає гнучким інструментом реагування на шоки — економічні, соціальні чи військові. Через зміну ставок, введення тимчасових пільг, відтермінування податкових зобов'язань або підтримку окремих секторів держава може пом'якшити вплив кризових явищ, підтримати платоспроможність підприємств і населення, а також забезпечити ресурсами пріоритетні сфери.

У цьому контексті важливо розуміти, що податкова політика — це не статичний набір правил, а динамічна система, що постійно адаптується до внутрішніх і зовнішніх факторів. Її ефективність визначається здатністю держави диференційовано реагувати на виклики: підтримувати бізнес у періоди падіння економіки, стимулювати інновації у фазі зростання, посилювати контроль над тіньовими схемами та забезпечувати рівність податкового навантаження для всіх учасників економічних процесів [8].

Не менш важливим аспектом є взаємозв'язок податкової політики з іншими складовими фінансової системи — бюджетною, борговою, грошово-кредитною та інвестиційною політикою. Податки визначають обсяг ресурсів, якими може оперувати держава, формують можливості для проведення

соціальних програм, реалізації інфраструктурних проєктів чи забезпечення обороноздатності країни. Водночас, ключові рішення у сфері податків мають враховувати вплив на приватне споживання, інвестиційний попит, інфляційні процеси та загальний макроекономічний баланс.

Таким чином, економічна сутність податкової політики полягає в тому, що вона одночасно виконує функцію ресурсного забезпечення держави і є механізмом економічного регулювання, який впливає на розвиток усіх сфер національної економіки. Її роль у фінансовій системі визначається здатністю забезпечити стабільні доходи, підтримувати економічне зростання та створювати умови для соціальної справедливості, рівноваги й ефективного розвитку суспільства.

В умовах війни податкова політика набуває стратегічного значення, оскільки саме вона визначає здатність держави забезпечувати свою оборону, підтримувати економічну стійкість та виконувати соціальні зобов'язання перед громадянами. Якщо в мирний час податки виконують переважно фіскальну, регулюючу та соціальну функції, то у воєнний період їхня роль суттєво розширюється — вони стають інструментом виживання держави, стабілізації економіки та формування ресурсів для протидії зовнішній агресії.

Перш за все, у воєнних умовах податкова політика забезпечує фінансування оборонного сектору, який стає головним пріоритетом бюджету. Війна вимагає колосальних фінансових ресурсів для закупівлі озброєння, утримання армії, підтримки оборонно-промислового комплексу. Тому податки виступають основним, а часто і єдиним внутрішнім джерелом наповнення бюджету, без якого країна не може підтримувати свою обороноздатність. Водночас державі доводиться шукати баланс між нарощенням доходів і збереженням життєздатності бізнесу [9].

Важливою функцією податкової політики в період війни є пом'якшення економічних шоків. Бойові дії призводять до руйнування підприємств, порушення логістики, еміграції населення, зменшення попиту та інвестицій. У таких умовах надмірне податкове навантаження може

спричинити масове закриття бізнесу, що ще більше зменшить доходи бюджету. Тому податкова політика має гнучко реагувати на виклики, запроваджуючи пільги, відтермінування, знижені ставки або спрощені режими для підтримки підприємництва, особливо в постраждалих регіонах та критичних секторах економіки.

Податкова політика у воєнний час виконує також функцію стимулювання економічної активності. Через адресні податкові інструменти держава може підтримувати стратегічні галузі — енергетику, логістику, сільське господарство, оборонну промисловість, ІТ-сектор. Це дозволяє зберегти робочі місця, виробничі потужності та критично важливі ланцюги постачання, мінімізуючи економічний спад.

Не менш важливою є соціальна роль податкової політики. У воєнний час держава бере на себе підвищену відповідальність за соціальну підтримку населення: допомогу переселенцям, військовим, сім'ям загиблих, безробітним. Забезпечення цих видатків напряму залежить від податкових надходжень, які стають фундаментом соціальної стабільності [10].

Крім того, податкова політика у період війни виступає засобом підвищення стійкості фінансової системи. Вона має гарантувати стабільність надходжень попри падіння виробництва, міграцію капіталу та зростання тіньового сектору. Для цього держава вдосконалює адміністрування, цифровізує фіскальні процеси, посилює контроль за ризиковими операціями та бореться з ухиленням від оподаткування.

У період війни податкова політика має ще одну важливу функцію — зміцнення довіри між державою та суспільством. Вона повинна бути максимально прозорою, передбачуваною й справедливою, оскільки довіра до податкової системи прямо впливає на готовність громадян та бізнесу виконувати податкові зобов'язання. Умови війни формують нові вимоги до податкової культури, посилюють відчуття спільної відповідальності платників за обороноздатність країни та її майбутнє.

Загалом роль податкової політики в умовах війни є багатовимірною:

- вона забезпечує ресурсну базу оборони;
- підтримує життєздатність економіки;
- зменшує негативні наслідки воєнних шоків;
- сприяє збереженню соціальної стабільності;
- формує основу для післявоєнного відновлення та модернізації держави [13].

Таким чином, податкова політика у воєнний період перетворюється на інструмент стратегічного управління державою, що поєднує фіскальні, соціальні й антикризові функції. Її ефективність визначає не лише поточну стійкість економіки, але й траєкторію розвитку країни після завершення війни.

В умовах війни податки перестають бути лише фінансовим інструментом наповнення бюджету й перетворюються на один із ключових елементів виживання держави. Саме фіскальна та розподільчо-регулююча функції виходять на перший план, оскільки вони забезпечують ресурси для оборони, підтримують соціальну стабільність і дозволяють керувати економічними процесами в надзвичайній ситуації.

Фіскальна функція є базовою й визначальною у воєнний період, адже саме вона забезпечує наповнення бюджету, від якого залежить здатність держави протистояти агресії. У мирний час податкові надходження використовуються для широкого спектра державних потреб, але під час війни їхня структура кардинально змінюється: пріоритетом стає фінансування оборонного сектору, забезпечення військових, відновлення критичної інфраструктури, підтримка оборонно-промислового комплексу та закупівля озброєння.

У воєнних умовах фіскальна функція виконує кілька критичних завдань: попри падіння ВВП, скорочення виробництва та втрату частини територій, держава повинна зберігати здатність акумулювати ресурси. Ефективне оподаткування стає стратегічним фактором виживання: кожна

гривня податків трансформується у зброю, захист, медичне забезпечення та підтримку армії.

Міжнародні партнери підтримують Україну, але жодна країна не може повністю покластися тільки на зовнішні ресурси. Стале податкове наповнення бюджету демонструє фінансову стійкість і відповідальність держави, що підвищує довіру донорів.

Війна спричиняє масові переміщення, втрату роботи, поранення, загибелі військових. Податкові надходження забезпечують виплати військовим, допомогу ВПО, пенсії, підтримку вразливих груп. Без фіскальної функції держава втрачає спроможність виконувати соціальні зобов'язання.

Регулярні податкові надходження зменшують дефіцит бюджету, стримують інфляцію й знижують потребу в емісії грошей, що важливо для уникнення неконтрольованого зростання цін у воєнній економіці.

Таким чином, фіскальна функція податків у війні є основою фінансової безпеки держави. Вона забезпечує ресурсну базу для оборони, соціальної підтримки та роботи всіх критично важливих інституцій.

Війна створює глибокі диспропорції в економіці: деякі галузі та регіони зазнають руйнувань, інші — опиняються у стані різкого падіння попиту або зростання витрат; водночас певні сектори стають стратегічно важливими. У цій ситуації особливу роль відіграє розподільчо-регулююча функція податків, яка дозволяє державі направляти фінансові потоки у пріоритетні напрями та вирівнювати економічні дисбаланси.

Роль цієї функції у воєнний час проявляється через такі механізми. Перерозподіл фінансових ресурсів між секторами та соціальними групами. Податки дозволяють забирати частину ресурсів із сфер, що зберегли прибутковість, і спрямовувати їх на підтримку армії, критичної інфраструктури та населення, що постраждало. Так формується фінансова рівновага у суспільстві [14].

Стимулювання або стримування економічної активності. За допомогою пільг, знижень ставок, спеціальних режимів (наприклад, воєнних податкових

канікул, пільг для виробників критичних товарів, нульових ставок для імпорту оборонних товарів) держава може підтримувати:

- оборонну промисловість,
- логістичні підприємства,
- аграрний сектор,
- малий бізнес,
- підприємства у регіонах бойових дій.

Таким чином податки стають інструментом економічного управління.

Війна підвищує ризики тіньових схем, контрабанди, ухилення від податків. Регулююча функція податків реалізується через:

- посилення контролю,
- цифровізацію обліку,
- risk-based підходи до перевірок.

Це дозволяє зберігати прозорість фінансових потоків, що особливо важливо для воєнної економіки.

Через податкові послаблення (звільнення від податку на нерухомість, земельного податку, ЄСВ для підприємців на окупованих територіях) держава полегшує становище бізнесу та населення в постраждалих регіонах, сприяючи їх відновленню

Регуляторна роль податків полягає у стимулюванні інвестицій, модернізації виробництва, інновацій та розвитку нових секторів. Війна лише підсилює цю функцію, оскільки вона закладає основи майбутнього економічного зростання після перемоги.

У воєнний період фіскальна та розподільчо-регулююча функції податків набувають особливого значення.

- Фіскальна функція забезпечує ресурсну базу для оборони, соціальної підтримки й життєдіяльності держави.

- Розподільчо-регулююча функція дозволяє коригувати економічні дисбаланси, підтримувати критичні галузі, боротися з тінізацією та закладати фундамент для післявоєнної відбудови.

Разом ці функції формують основу стійкості держави під час війни та визначають її здатність не лише вистояти, але й відновитися після завершення бойових дій

Принципи податкової політики в Україні саме можна згрупувати графічно (див. рис. 1.1).

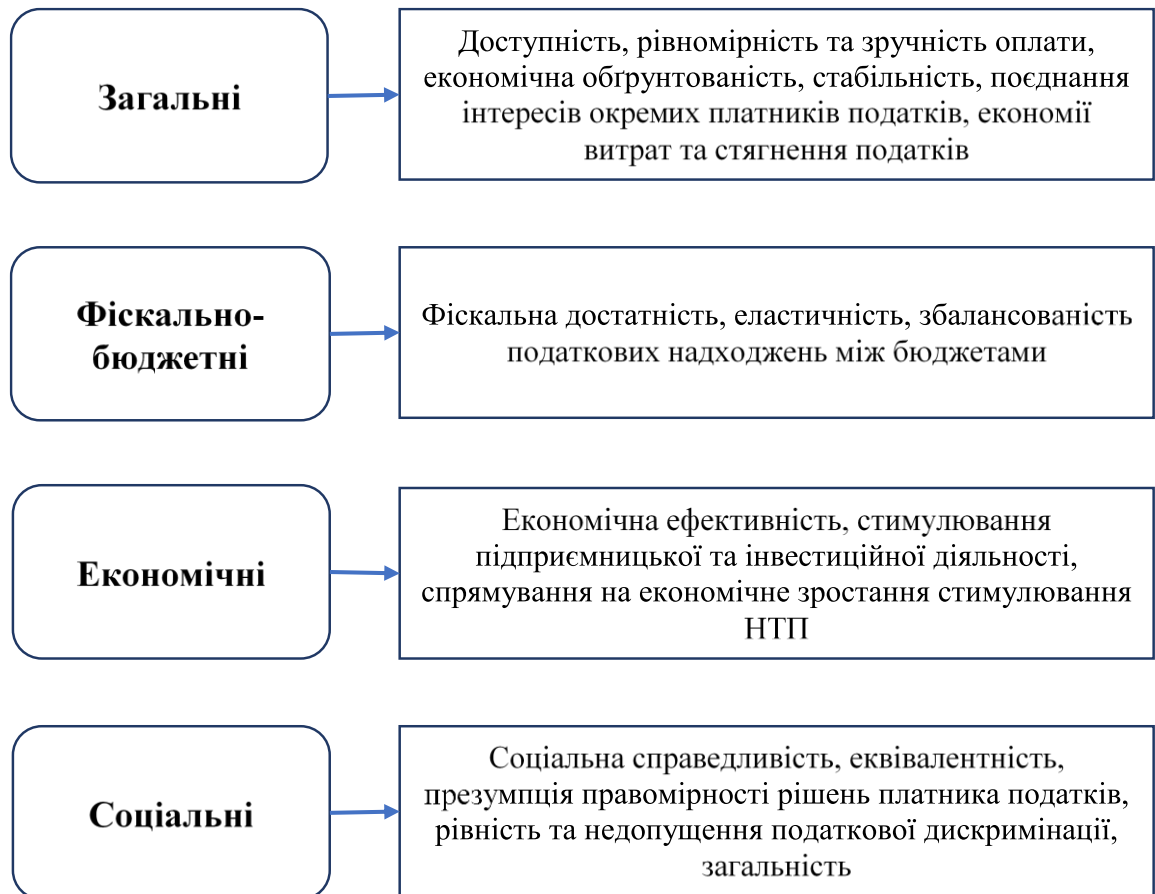

Рис. 1.1. Характеристика основних важливих принципів податкової політики [1, 8]

На рисунку представлено класифікацію основних принципів податкової політики, згрупованих у чотири великі блоки: загальні, фіскально-бюджетні, економічні та соціальні. Кожен із блоків відображає окремий напрям дії податкової системи та перелік ключових характеристик, що визначають її зміст і функціонування. Вони формують гуманістичний аспект податкової політики, сприяючи рівному та справедливому розподілу податкового тягаря між громадянами.

1.2. Принципи, інструменти та моделі податкової політики

Податкова політика є складною, багатовимірною системою, що поєднує економічні, соціальні, правові та управлінські аспекти. Вона не просто визначає розмір податкових зобов'язань, а формує взаємовідносини між державою і платниками податків, впливає на поведінку економічних агентів і визначає можливості держави у фінансовому забезпеченні своїх функцій. У цьому підрозділі розкриваються фундаментальні принципи, інструменти та моделі податкової політики, які формують її зміст і логіку функціонування.

Принципи – це вихідні засади, на яких ґрунтується побудова податкової системи. Вони забезпечують її стабільність, прозорість, ефективність та справедливість. У сучасній теорії і практиці виділяють кілька груп принципів, які гармонійно доповнюють одна одну.

1.1. Загальні принципи. До загальних принципів належать норми, що визначають базові стандарти функціонування податкової системи. Вони включають:

- доступність і зрозумілість податків – правила оподаткування мають бути чіткими і простими для сприйняття платниками;
- економічну обґрунтованість – податкові рішення повинні мати раціональну економічну логіку;
- стабільність і передбачуваність – часті зміни податкових норм підривають довіру бізнесу та населення;
- рівномірність і зручність сплати – податкова система має враховувати особливості різних категорій платників та мінімізувати їхні витрати;
- економію адміністрування – система повинна функціонувати з мінімальними витратами для держави та суспільства.

Ці принципи забезпечують прозорість податкових відносин та сприяють формуванню довіри між державою та платниками.

1.2. Фіскально-бюджетні принципи

Фіскальні принципи визначають здатність держави формувати надійні доходи бюджету. Серед них:

- фіскальна достатність – податкова система повинна забезпечувати необхідні надходження для виконання функцій держави;
- економічність – витрати на адміністрування мають бути мінімальними;
- збалансованість між рівнями бюджетної системи – розподіл податкових надходжень має відповідати повноваженням і потребам держави та місцевого самоврядування [16].

Ця група принципів забезпечує стабільність і фінансову стійкість держави.

1.3. Економічні принципи

Економічні принципи підкреслюють роль податкової політики як інструмента економічного управління:

- економічна ефективність – податки не мають перешкоджати розвитку бізнесу та інвестицій;
- стимулювання підприємництва та інноваційної діяльності – податкова політика може заохочувати модернізацію виробництва, впровадження технологій, старт бізнесів;
- нейтральність – податки повинні мінімізувати спотворення ринкових рішень та конкуренції.

Саме економічні принципи визначають, якою мірою податкова система сприяє економічному зростанню країни [17].

1.4. Соціальні принципи. Соціальні принципи забезпечують справедливість податкових відносин, включаючи:

- соціальну рівність та еквівалентність – податкова система має враховувати платоспроможність громадян;
- недопущення дискримінації – податки не повинні створювати нерівних умов між різними групами платників;

- загальність оподаткування – усі суб'єкти повинні сплачувати податки, крім випадків, спеціально передбачених законом.

Соціальний вимір податкової політики спрямований на підтримку соціальної стабільності та справедливості у суспільстві.

2. Інструменти податкової політики

Інструменти податкової політики – це конкретні механізми, за допомогою яких держава реалізує свої цілі у сфері оподаткування. Умовно їх можна поділити на кілька груп.

2.1. Податкові ставки. Визначення ставок є базовим інструментом впливу на поведінку платників. Вони можуть бути:

- пропорційними (незмінними незалежно від доходу),
- прогресивними (зростають із підвищенням доходу),
- регресивними (зменшуються при зростанні доходу),
- диференційованими для різних видів діяльності чи товарів.

Ставки дозволяють державі регулювати споживання, інвестиції, імпорт та інші економічні процеси.

2.2. Податкові пільги та преференції

До таких інструментів належать:

- звільнення від оподаткування,
- податкові знижки,
- пільгові ставки,
- відстрочення сплати,
- спеціальні режими для малого бізнесу чи стратегічних галузей [18].

Вони використовуються для стимулювання економічної активності, підтримки соціально вразливих груп, регіонального розвитку та інновацій.

2.3. Санкції та заходи податкового контролю

Ефективність податкової політики неможлива без механізмів контролю, до яких належать:

- штрафи, пеня, фінансові санкції,
- камеральні та документальні перевірки,

- ризик-орієнтовані системи моніторингу,
- цифровізація обліку та звітності.

Ці інструменти забезпечують виконання платниками податкових зобов'язань і зменшують рівень тіньової економіки.

2.4. Адміністративно-організаційні інструменти

Включають:

- організацію роботи податкових органів,
- цифрові сервіси («електронний кабінет платника», системи е-акциз, е-PDV),
- механізми інформаційної взаємодії між державними органами,
- впровадження стандартів прозорості та підзвітності.

Такі інструменти підвищують якість адміністрування податків і знижують корупційні ризики.

3. Моделі податкової політики

Модель податкової політики відображає стратегічний підхід держави до взаємодії з бізнесом і громадянами. У світовій практиці виділяють кілька типових моделей.

3.1. Ліберальна модель. Характеризується:

- низькими податковими ставками,
- мінімальним втручанням держави в економіку,
- простотою податкових правил.

Мета - стимулювати бізнес та інвестиції. Приклад: США, Ірландія, Сінгапур.

3.2. Соціально-орієнтована модель

Включає:

- високий рівень перерозподілу доходів,
- доволі значні податкові ставки,
- потужні соціальні програми.

Ця модель спрямована на забезпечення високого рівня життя населення. Приклад: Швеція, Данія, Норвегія.

3.3. Змішана (конвергентна) модель. Поєднує елементи ліберальної та соціальної моделей:

- помірні ставки,
- адресні пільги,
- акцент на інновації та розвиток малого бізнесу.

Саме така модель є найбільш поширеною у країнах ЄС та поступово формується в Україні.

Принципи, інструменти та моделі податкової політики формують основу управління податковою системою держави. Вони забезпечують логічність, ефективність і справедливість оподаткування, дозволяють державі виконувати фіскальні й соціально-економічні функції, забезпечують підтримку бізнесу та впливають на загальний розвиток економіки. У сучасних умовах, особливо в період війни та післявоєнного відновлення, значення цих елементів податкової політики значно зростає, оскільки від їхньої якості залежить макрофінансова стабільність, інвестиційна привабливість та економічна стійкість країни.

Дослідження теоретичних засад податкової політики дозволило встановити, що вона не є простою системою стягнення податків, а являє собою складний комплекс інструментів державного впливу на господарські процеси, поведінку платників та якість економічного середовища.

По-перше, було розкрито економічну сутність податкової політики, яка проявляється в її здатності формувати фінансову базу держави, регулювати економічні процеси та забезпечувати стабільне функціонування суспільства. Податкова політика виконує низку функцій — фіскальну, регулюючу, розподільчу, соціальну та стимулюючу, — що дозволяє державі впливати на інвестиційну активність, структуру виробництва, рівень зайнятості та соціальну рівновагу.

По-друге, на основі аналізу було визначено структуру принципів податкової політики, які виступають фундаментом для її побудови. Загальні, фіскально-бюджетні, економічні та соціальні принципи забезпечують логічність, обґрунтованість і справедливість податкової системи. Вони визначають баланс між інтересами держави та платників, а також сприяють підвищенню довіри до податкових інститутів.

По-третє, у межах підрозділу були ідентифіковані основні інструменти податкової політики, що включають податкові ставки, пільги, спеціальні режими, санкції, механізми адміністрування й цифрові рішення. Саме через ці інструменти держава реалізує свої стратегічні цілі, формує стимули для бізнесу та соціальних груп, а також забезпечує контроль за виконанням податкових зобов'язань.

По-четверте, було досліджено моделі податкової політики, що формуються залежно від рівня державного втручання, соціальних пріоритетів та економічної стратегії країни. Ліберальна, соціально-орієнтована та змішана моделі відрізняються підходами до оподаткування та перерозподілу доходів, що дозволяє державам адаптувати податкові системи до власних стратегічних потреб.

Загалом результати першого розділу дають змогу стверджувати, що податкова політика — це гнучкий, багатовимірний інструмент державного управління, здатний забезпечити як ресурсну базу для виконання державних функцій, так і створення умов для економічного зростання, соціальної рівності та розвитку підприємництва. Теоретико-методологічні положення, розглянуті в цьому розділі, формують основу для подальшого аналізу особливостей функціонування податкової системи України в умовах війни, що буде здійснено у наступних розділах роботи.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

2.1. Вплив повномасштабної війни на економіку та податкову систему України

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації у 2022 році стало наймасштабнішим шоком для української економіки за всі роки незалежності. Війна призвела до глибоких структурних деформацій, руйнування виробничих потужностей, логістичних розривів, масової міграції населення та суттєвого погіршення інвестиційного клімату. У таких умовах фіскальна система держави була змушена різко змінити пріоритети та механізми свого функціонування, трансформуючись у систему антикризової підтримки економіки та одночасно забезпечення оборонних потреб держави.

Економіка України зіткнулася з безпрецедентними викликами. За оцінками міжнародних фінансових інституцій, у 2022 році ВВП України скоротився приблизно на третину — найбільше падіння в сучасній історії країни. Це було зумовлено кількома ключовими факторами:

Руйнування виробничих потужностей та інфраструктури. Тисячі підприємств опинилися у зоні бойових дій або були повністю знищені. Пошкоджено чи зруйновано мости, дороги, енергетичні об'єкти, логістичні центри. Це призвело до втрати виробничих ланцюгів і зниження обсягів промислового виробництва практично в усіх секторах.

Масове переміщення населення. Мільйони людей стали внутрішньо переміщеними особами або виїхали за кордон. Це суттєво вплинуло на ринок праці: у багатьох регіонах виник дефіцит робочої сили, тоді як у постраждалих — надмірне безробіття.

Падіння споживчого та інвестиційного попиту. Невизначеність, зниження доходів, мобілізація частини працездатного населення та загроза життю значно скоротили економічну активність. Приватні компанії відклали

інвестиційні проекти, що зменшило внутрішній попит та загальмувало розвиток підприємництва.

Блокування портів, руйнування транспортних шляхів, зміна логістичних маршрутів та здорожчання перевезень негативно вплинули на експортно-орієнтовані галузі — металургію, АПК, хімічну промисловість.

Підприємства зіткнулися з необхідністю евакуації виробництв, релокації персоналу, закупівлі генераторів, забезпечення безпеки працівників та адаптації до роботи в умовах енергетичних атак.

Рис. 2.1. Бюджетне фінансування оборони країни 2021 – 2026 роках, % ВВП [29].

Таким чином, війна спричинила глибоку структурну перебудову економіки, поглибила регіональні дисбаланси та створила нові виклики для соціальної та фінансової систем.

Фіскальна система України у воєнний час зазнала безпрецедентного навантаження. Її головна особливість полягає в необхідності одночасно:

- забезпечити стабільні бюджетні надходження,
- зберегти функціонування економіки,
- профінансувати оборону, соціальні програми та гуманітарні потреби.

Це спричинило кілька ключових змін у фіскальній політиці.

Оборонні видатки стали пріоритетними і збільшилися в рази. На їх забезпечення держава спрямовує понад половину всього бюджету. Зросли також видатки на соціальні програми, допомогу внутрішньо переміщеним особам, підтримку постраждалих сімей та фінансування критичної інфраструктури.

Таблиця 2.1

Структура видатків Державного бюджету за економічною класифікацією, % загальних видатків [29]

Найменування	2021 факт	2023 факт	2024 факт	2025 план	2026 план
Поточні видатки	91,0	94,8	93,2	92,3	90,5
Оплата праці	14,8	26,2	24,6	23,8	26,3
Нарахування на оплату праці	2,8	4,6	4,4	4,3	4,9
Предмети, матеріали, обладнання, інвентар	1,3	2,5	1,5	1,4	0,9
Оплата послуг (крім комунальних)	9,2	3,9	4,0	4,1	4,6
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	0,7	0,4	0,5	0,5	0,5
Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм	3,5	1,2	1,3	1,3	1,5
Обслуговування боргових зобов'язань	10,3	6,3	6,8	8,6	10,9
Субсидії та поточні трансферти підприємствам (організаціям)	13,1	5,3	9,6	11,5	13,7
Соціальне забезпечення	23,0	13,3	12,9	12,3	14,0
Капітальні видатки	9,0	5,2	6,8	7,2	4,5
Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	1,1	2,2	2,9	3,0	1,0
Капітальне будівництво	0,3	0,1	0,8	0,4	0,4
Капітальний ремонт	0,3	0,2	0,1	0,2	0,1
Реконструкція і реставрація	0,3	0,1	0,1	0,1	0,2
Капітальні трансферти підприємствам (установам)	4,1	1,7	1,8	2,3	2,0
Капітальні трансферти органам державного управління	2,7	0,7	0,6	0,7	0,6
Нерозподілені видатки	0,0	0,0	0,0	0,5	5,0

Перш за все, таблиця демонструє структуру поточних, капітальних та нерозподілених видатків державного бюджету України у 2021, 2023 та 2024 роках, а також подає планові показники на 2025–2026 роки. Представлені

дані дозволяють оцінити пріоритети бюджетної політики держави в умовах війни, простежити зміни у розподілі коштів та визначити напрямки, на які спрямовуються основні фінансові ресурси.

Поточні видатки залишаються домінуючими в бюджеті: упродовж усього періоду вони коливаються в межах від 90,5 до 94,8 млрд. доларів. Найвагомішою статтею є оплата праці, яка істотно зросла з 14,8 млрд. дол. у 2021 році до 26,2 млрд. дол. у 2023 році. Це зростання пояснюється збільшенням чисельності персоналу в оборонному секторі, підвищенням виплат військовим та зростанням видатків на забезпечення державного управління в умовах війни. У наступні роки видатки на оплату праці залишаються на стабільно високому рівні, досягаючи 26,3 млрд. дол. у 2026 році.

Витрати на нарахування на оплату праці також демонструють тенденцію до зростання. З 2,8 млрд дол. у 2021 році вони збільшилися до 4,6 млрд дол. у 2023 році та утримуються на рівні 4,3–4,9 млрд дол. у 2024–2026 роках. Це свідчить про загальне збільшення бюджетного навантаження, пов'язаного зі зростанням обсягу виплат персоналу [27].

Категорія «Предмети, матеріали, обладнання та інвентар» зросла більш ніж удвічі у 2023 році (2,5 млрд дол.), але в подальшому демонструє тенденцію до зниження, досягнувши прогнозного значення 0,9 млрд дол. у 2026 році. Це може бути пов'язано з переходом від екстрених закупівель у період активних бойових дій до більш раціонального та оптимізованого використання ресурсів.

Витрати на оплату послуг (крім комунальних) істотно зменшилися у 2023 році — з 9,2 млрд дол. у 2021 році до 3,9 млрд дол., що відображає перерозподіл бюджету на користь оборонних та соціальних напрямів. Утім, у 2024–2026 роках прогнозується поступове відновлення видатків до 4,6 млрд дол., що може свідчити про стабілізацію державних послуг [27].

Виплати за комунальні послуги та енергоносії залишаються порівняно невисокими та стабільними — у межах 0,4–0,7 млрд дол. на рік. Незначне зростання у 2026 році до 0,5 млрд дол. демонструє поступове відновлення бюджетних можливостей держави.

Суттєве скорочення характерне для видатків на реалізацію державних та регіональних програм: з 3,5 млрд дол. у 2021 році до 1,2–1,5 млрд дол. у 2023–2026 роках. Це пов'язано з тим, що у воєнний час більшість коштів переорієнтовуються з регіонального розвитку на безпекові та соціальні потреби [27].

Однією з найбільш динамічних статей є обслуговування боргових зобов'язань. Якщо у 2021 році ця сума становила 10,3 млрд дол., то у 2023 році видатки різко зменшилися до 6,3 млрд дол. Через активне залучення зовнішніх ресурсів під час війни прогнозується зростання боргових платежів до 10,9 млрд дол. у 2026 році, що свідчить про підвищення боргового навантаження у майбутні роки.

Видатки на субсидії та поточні трансферти підприємствам показують значні коливання. У 2021 році вони становили 13,1 млрд дол., у 2023 році зменшилися до 5,3 млрд дол., але вже у 2025–2026 роках прогнозується їхнє зростання до 11,5–13,7 млрд дол. Це відображає прагнення держави підтримати підприємства у період відбудови [29].

Видатки на соціальне забезпечення залишаються стабільно високими — від 12,3 до 14,0 млрд дол. упродовж усього періоду, що підкреслює зростання соціального навантаження на бюджет та важливість підтримки населення в умовах війни.

У структурі капітальних видатків спостерігається значне скорочення з 9,0 млрд дол. у 2021 році до 5,2 млрд дол. у 2023 році. Незначне зростання у 2024–2025 роках та подальше зниження до 4,5 млрд дол. у 2026 році свідчить про обмеження інвестиційних можливостей держави. Найбільші зміни спостерігаються у статтях придбання обладнання, капітального будівництва

та реконструкції, що демонструє скорочення інвестицій у розвиток інфраструктури.

Нерозподілені видатки зростають із кожним роком, досягаючи 5,0 млрд дол. у 2026 році. Це свідчить про підвищену бюджетну невизначеність і потребу в резервуванні коштів на непередбачені потреби у період війни та післявоєнного відновлення.

Узагальнюючи, таблиця демонструє чіткий зсув бюджетних пріоритетів у бік фінансування соціальних потреб, оборони та підтримки функціонування державних інституцій за умов значного обмеження інвестиційних витрат. Структура видатків підтверджує, що в умовах війни держава працює у режимі мобілізації фінансових ресурсів, зосереджуючись на забезпеченні першочергових потреб та підтримці економічної стійкості країни.

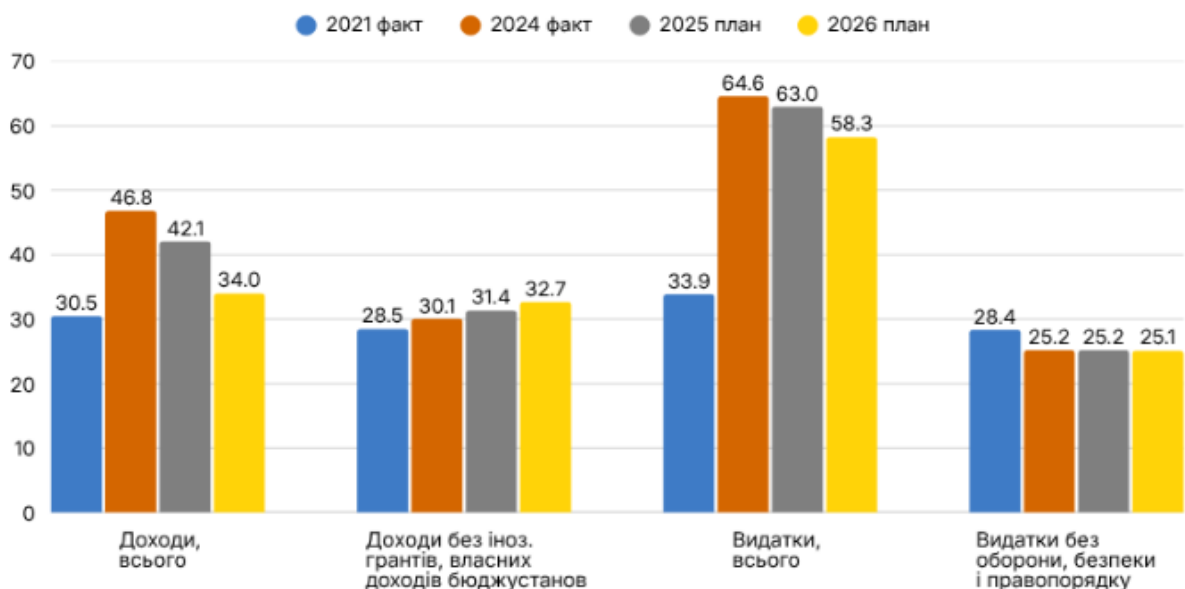

Рис. 2.2. Доходи і видатки Зведеного бюджету у 2021 – 2026 роках, у % до ВВП [29].

Перший блок рисунка відображає загальні доходи державного бюджету України у 2021 та 2024 роках, а також прогноз на 2025–2026 роки. У 2021 році доходи становили 30,5 млрд дол., що було типовим показником для довоєнного періоду. У 2024 році загальні доходи різко зросли до 46,8 млрд дол., що демонструє масштабну мобілізацію фінансових ресурсів, зокрема за

рахунок міжнародної допомоги. У наступні роки прогнозується поступове зниження доходів: до 42,1 млрд дол. у 2025 році та 34,0 млрд дол. у 2026 році. Це свідчить про очікуване зменшення зовнішньої підтримки та перехід бюджету до більш збалансованої моделі.

Другий блок графіка представляє доходи без іноземних грантів та власних доходів бюджетних установ — показник, що відображає реальну фіскальну спроможність держави. У 2021 році цей показник становив 28,5 млрд дол., у 2024 році він зріс до 30,1 млрд дол., а в прогнозних оцінках на 2025 і 2026 роки підвищується до 31,4 та 32,7 млрд дол. відповідно. Така тенденція свідчить про поступове відновлення внутрішніх джерел доходів бюджету, незважаючи на значні втрати економіки через війну.

Третій блок показує загальні видатки державного бюджету. У 2021 році вони становили 33,9 млрд дол., але у 2024 році зросли майже вдвічі — до 64,6 млрд дол. Це відображає різке збільшення потреб у фінансуванні оборони, соціального захисту та відновлення інфраструктури. За планом, у 2025 та 2026 роках видатки дещо зменшаться — до 63,0 та 58,3 млрд дол. відповідно, але все одно залишаться значно вищими за довоєнні значення. Це свідчить про довготривалу трансформацію бюджету у режим високих витрат, характерних для воєнного та післявоєнного періодів.

Останній блок рисунка демонструє видатки без оборони, безпеки і правоохоронної діяльності. У 2021 році ці видатки становили 28,4 млрд дол., тоді як у 2024 році вони знизилися до 25,2 млрд дол. Це свідчить про суттєву переорієнтацію бюджетних ресурсів на сектор оборони. Прогнози на 2025 і 2026 роки показують стабільність цього показника — 25,2 та 25,1 млрд дол., що означає утримання мінімально необхідного фінансування цивільних сфер у ситуації пріоритетності воєнних потреб.

Загалом, наведені дані чітко демонструють, що у період війни бюджет України функціонує у режимі надзвичайних фінансових навантажень. Доходи значною мірою залежать від зовнішньої допомоги, тоді як видатки

суттєво зросли за рахунок оборонних та соціальних потреб. При цьому внутрішні доходи бюджету демонструють стабільне поступове зростання, що є позитивним сигналом для фіскальної стійкості у середньостроковій перспективі.

У міру стабілізації ситуації держава почала відмовлятися від частини воєнних пільг, відновлюючи класичні податкові режими для забезпечення бюджету. Це є вимушеним кроком для фінансової стійкості країни.

Повномасштабна війна спричинила радикальні зміни як в економіці України, так і у функціонуванні її фіскальної системи. Економіка зіткнулася з масштабними руйнуваннями, падінням виробництва, зниженням інвестицій та зміною структури ринку праці. Фіскальна система — з необхідністю одночасно підтримувати бізнес, забезпечувати обороноздатність держави, утримувати соціальні програми та протидіяти тінізації.

У цих умовах податкова політика стала інструментом кризового управління, що поєднує елементи лібералізації, фіскальної консолідації та цифровізації. Все це створює передумови для подальшого вдосконалення податкової системи, посилення її стійкості та формування бази для післявоєнного відновлення України.

2.2. Аналіз податкових надходжень бюджету України у воєнний період

Податкові надходження у воєнний період набули особливої ваги для фінансової системи України, оскільки саме вони забезпечують можливість фінансувати оборону, соціальні програми, критичну інфраструктуру та діяльність державних інституцій. Початок повномасштабної війни став сильним ударом по економіці та безпосередньо вплинув на обсяги та структуру податкових надходжень. Втрата частини виробничих потужностей, падіння економічної активності й скорочення ринку праці спричинили зменшення податкової бази та суттєво ускладнили виконання планових показників державного бюджету.

Загальна динаміка податкових надходжень у перший рік війни характеризувалася різким спадом через руйнування підприємств, окупацію територій, скорочення споживчого попиту та блокування логістичних шляхів. Однак уже в другій половині 2022 року та у 2023 році відбулося поступове відновлення надходжень. Це стало можливим завдяки адаптації бізнесу до нових умов, релокації підприємств, активізації імпорту та покращенню адміністрування податків. Держава змогла частково стабілізувати фіскальні потоки, незважаючи на масштабні економічні втрати.

У структурі податкових надходжень у воєнний період відбулися значні зрушення. Непрямі податки, насамперед податок на додану вартість, стали основним джерелом надходжень. Імпортний ПДВ зріс у кілька разів, оскільки імпорт відновився швидше, ніж внутрішнє виробництво. При цьому ПДВ з вироблених в Україні товарів скоротився через падіння промисловості, зниження купівельної спроможності та проблеми з логістикою. Така трансформація структури доходів підкреслює роль імпортних операцій у фіскальній стабільності держави.

Податок на доходи фізичних осіб також зазнав змін. З одного боку, надходження ПДФО зменшилися через скорочення зайнятості, міграцію населення та мобілізацію значної частини працездатних громадян. З іншого

боку, роль ПДФО частково посилилася завдяки зростанню надходжень від військового збору та грошового забезпечення військовослужбовців. Починаючи з 2023 року, надходження ПДФО демонструють тенденцію до стабілізації.

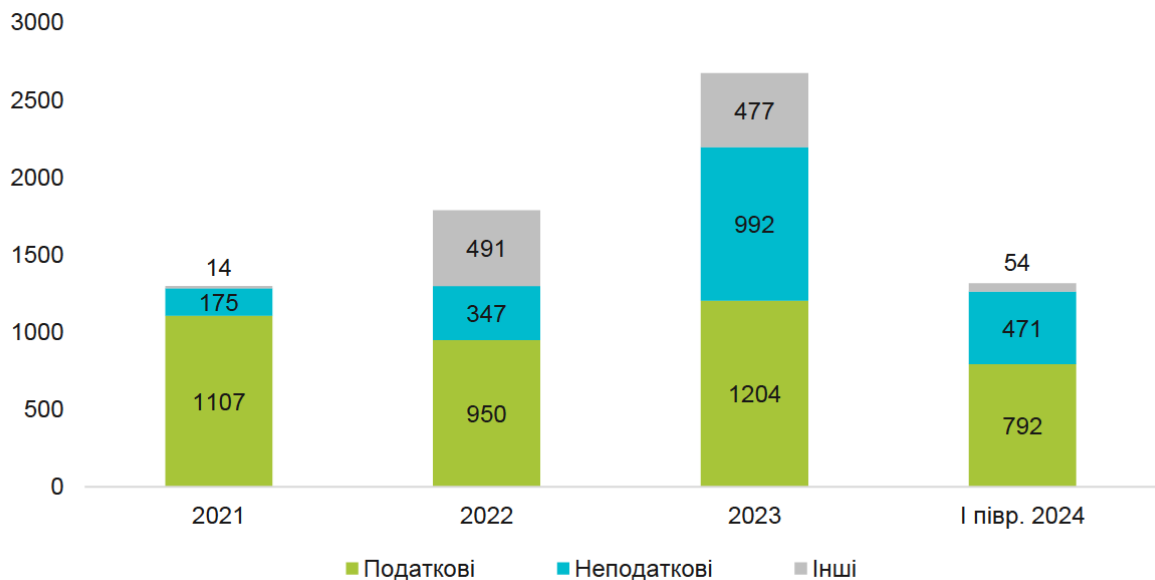

Рис. 2.3. Структура доходів держбюджету, млрд. грн. [29-31]

Перший елемент рисунка демонструє динаміку податкових доходів бюджету України у 2021–2023 роках та за перше півріччя 2024 року. У 2021 році податкові надходження становили 1107 млрд грн і були стабільним джерелом формування доходів у довоєнний час. У 2022 році податкові доходи знизилися до 950 млрд грн через падіння економічної активності, втрату частини територій та введення податкових пільг. У 2023 році відбулося суттєве зростання до 1204 млрд грн, що свідчить про адаптацію бізнесу та відновлення контролю за імпортом. У першому півріччі 2024 року податкові надходження становили 792 млрд грн, що підтверджує збереження високої податкової бази навіть в умовах триваючих бойових дій.

Другий блок рисунка ілюструє тенденції в неподаткових доходах бюджету, які у воєнний період стали важливішими, ніж будь-коли раніше. У 2021 році неподаткові надходження становили лише 175 млрд грн, що є відносно невисоким показником. У 2022 році вони збільшилися до 347 млрд

грн, а у 2023 році досягли рекордних 992 млрд грн, головним чином за рахунок міжнародної фінансової допомоги, яка відображається у бюджеті як неподаткові доходи. У першому півріччі 2024 року неподаткові надходження склали 471 млрд грн, що свідчить про продовження підтримки України з боку міжнародних партнерів та зростання ролі фінансових трансфертів у бюджетній системі.

Третій блок рисунка стосується інших доходів бюджету, які включають одноразові надходження та окремі види міжнародної допомоги. У 2021 році ця категорія становила лише 14 млрд грн, що відповідає стабільному довоєнному періоду. У 2022 році обсяг інших доходів різко зріс до 491 млрд грн у відповідь на масове надходження зовнішніх грантів і фінансової допомоги. У 2023 році показник залишався високим — 477 млрд грн, що підтверджує стабільну підтримку України міжнародною спільнотою. Натомість у першому півріччі 2024 року інші доходи знизилися до 54 млрд грн, що може бути пов'язано зі зміною механізмів фінансування або перенесенням частини допомоги в інші бюджетні статті.

Структура доходів бюджету у воєнний період зазнала суттєвих змін. Податкові надходження залишаються ключовим і найстабільнішим джерелом доходів, незважаючи на шок, спричинений війною. Водночас неподаткові та інші доходи істотно зросли та стали критичними для забезпечення фінансової стійкості країни. Найбільший обсяг усіх категорій доходів припав на 2023 рік, коли Україна отримала рекордну міжнародну підтримку. У 2024 році спостерігається певне зниження зовнішніх надходжень, що може вимагати посилення внутрішньої мобілізації ресурсів та удосконалення податкової політики.

Податок на прибуток підприємств виявився одним із найбільш чутливих до воєнних умов. Значна частина бізнесу отримала збитки, втратила активи та ринки збуту, що зумовило падіння надходжень від цього податку. Додатковим фактором стало введення пільгового режиму 2 % від обороту для підприємців, що скоротило надходження у короткостроковому

періоді. Проте з 2023 року ситуація поступово поліпшується: релокація бізнесу та часткове відновлення економічної активності сприяють зростанню надходжень.

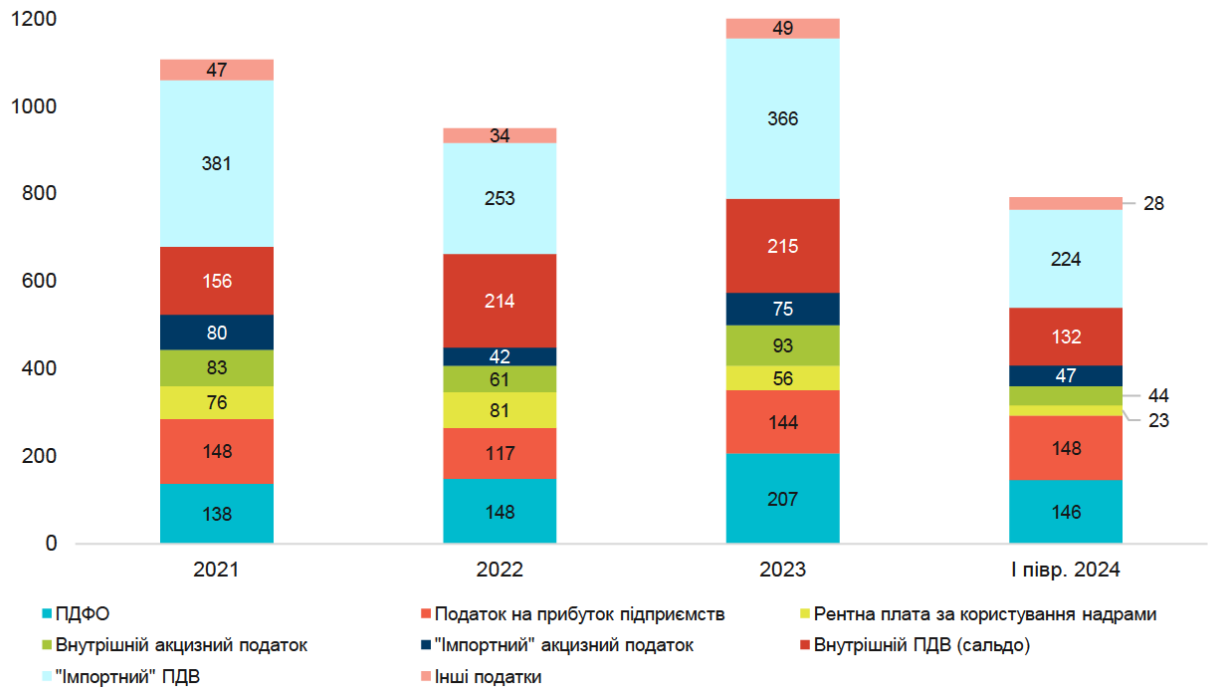

Рис. 2.4. Структура податкових надходжень держбюджету, млрд. грн. [29-31]

Рисунок демонструє, як змінилася структура податкових надходжень України впродовж 2021–2023 років та у першому півріччі 2024 року. Кожен стовпчик подає комплексну картину, у якій видно не лише загальний обсяг доходів, а й внесок кожного податку. Завдяки цьому графік дозволяє відчутти, як війна вплинула на фінансові ресурси держави та переорієнтувала податкове навантаження.

Перший стовпчик, що відображає 2021 рік, демонструє відносно збалансовану систему податкових надходжень до повномасштабної війни. Найбільшу частину становив “імпортний” ПДВ — 381 млрд грн, що свідчило про активні зовнішньоекономічні операції та стабільний рівень імпорту. Внутрішній ПДВ також залишався вагомим джерелом доходів (148 млрд грн). Важливими складовими були ПДФО (138 млрд грн) та податок на прибуток підприємств (156 млрд грн), які відображали реальний стан ринку

праці й бізнес-діяльності. Загалом структура 2021 року виглядає стабільною і типовою для мирного часу.

У 2022 році ситуація кардинально змінюється під впливом повномасштабного вторгнення. Хоча ПДФО залишився на рівні попереднього року (148 млрд грн), структура податкових надходжень зазнала суттєвого переформатування. Імпорт впав, що призвело до зменшення імпортного ПДВ до 253 млрд грн. Податок на прибуток підприємств скоротився до 214 млрд грн, що є прямим наслідком руйнування виробництв, втрати ринків і збитковості бізнесу. Натомість внутрішній акциз, рентні платежі та інші податки демонструють відносну стійкість, що підкреслює важливість внутрішніх ресурсів у кризовий період.

Саме 2023 рік характеризується частковим відновленням податкових надходжень. На графіку видно значне збільшення “імпортного” ПДВ до 366 млрд грн, що свідчить про адаптацію логістики та відновлення імпортних потоків. Зростає й ПДФО — до 207 млрд грн, що пояснюється збільшенням виплат у секторі оборони та стабілізацією ринку праці у відносно безпечних регіонах. Податок на прибуток підприємств (215 млрд грн) залишається майже на рівні 2022 року, що показує довготривалі наслідки війни для бізнесу. Внутрішній ПДВ також зберігає стабільність, але його обсяг нижчий за довоєнний, що відповідає загальній ситуації з внутрішнім виробництвом.

Стовпчик за перше півріччя 2024 року демонструє поточний стан податкових надходжень у середовищі, де війна триває. В першій половині року було отримано 224 млрд грн імпортного ПДВ, що підтверджує збереження активних імпортних операцій. ПДФО становить 146 млрд грн — високий показник, зумовлений великою кількістю військовослужбовців та стабільними зарплатами в державному секторі. Податок на прибуток підприємств знизився до 132 млрд грн, що вказує на складні умови для бізнесу в умовах невизначеності. Інші податки, такі як акцизи та рентні платежі, залишаються на більш-менш прогнозованому рівні.

Узагальнюючи, рисунок яскраво демонструє, що податкова система України у воєнний період стала значно більш залежною від непрямих податків, насамперед від імпортного ПДВ. Прямі податки — ПДФО та податок на прибуток — також відіграють важливу роль, але їх динаміка тісно пов'язана зі станом ринку праці та бізнес-середовищем. Попри складні умови, фіскальні надходження демонструють певну стійкість та здатність до відновлення, що є важливим фактором фінансової безпеки держави.

Акцизний податок у воєнний період демонструє нестабільну поведінку. У 2022 році він зменшився внаслідок скорочення споживання підакцизних товарів, зменшення обсягів імпорту та внутрішнього виробництва. Після перегляду ставок та реформування системи контролю у 2023–2024 роках акцизні надходження почали зростати, але залишаються менш стабільними порівняно з іншими податками.

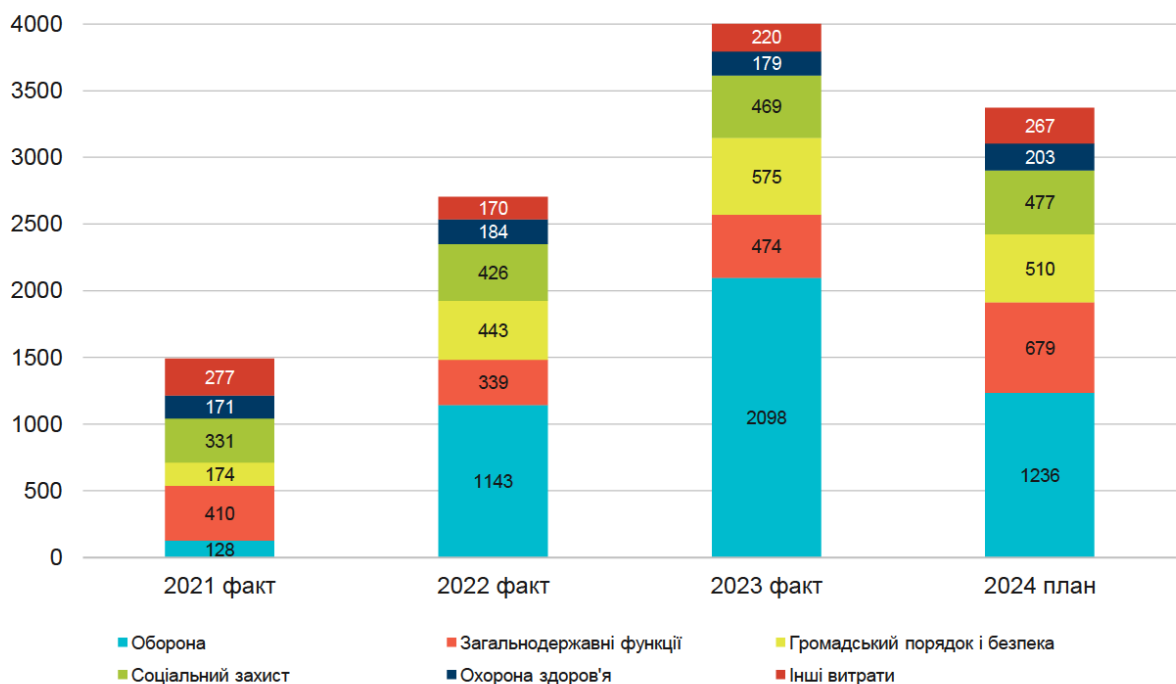

Рис. 2.5. Структура витрат держбюджету, млрд. грн. [39-31]

Місцеві податки і збори зазнали суттєвого падіння через руйнування інфраструктури, евакуацію населення та втрату економічної активності в окремих регіонах. Надходження від податку на нерухомість, земельного податку та єдиного податку зменшилися, що створило додатковий тиск на

місцеві бюджети, які відіграють ключову роль у забезпеченні життєдіяльності громад у воєнний час.

Вплив податкових пільг на податкові надходження був двояким. З одного боку, уряд цілеспрямовано зменшив податкове навантаження для підтримки бізнесу: запровадив спрощену систему оподаткування 2 %, зупинив частину перевірок та зменшив ставки на імпорт критичних товарів. Це дозволило уникнути масового закриття підприємств та зберегти робочі місця. З іншого боку, пільги тимчасово послабили фіскальну здатність держави, що потребувало компенсації за рахунок зовнішніх ресурсів. Починаючи з 2023 року, держава поступово відмовляється від частини пільг, що позитивно впливає на обсяг податкових надходжень.

Окремо слід зазначити посилення адміністрування податків. У воєнний період значна увага приділяється цифровізації, інтеграції податкових баз даних, впровадженню ризик-орієнтованих систем моніторингу та електронних інструментів контролю. Ці заходи дозволили зменшити масштаби тінізації, посилити прозорість фіскальних процесів і зберегти стабільність податкових надходжень.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що податкові надходження у воєнний період зазнали суттєвих структурних змін під впливом економічних, соціальних та організаційних чинників. Непрямі податки стали основним джерелом доходів, у той час як прямі податки виявилися більш вразливими до воєнних потрясінь. Попри виклики, податкова система України продемонструвала гнучкість і здатність до адаптації, а тенденції 2023–2024 років свідчать про поступове зміцнення фіскальної стійкості держави.

Результати дослідження свідчать, що війна стала безпрецедентним шоком для державних фінансів, спричинивши зміни як у структурі бюджетних видатків, так і в динаміці податкових надходжень. Економіка зіткнулася з різким падінням виробництва, порушенням логістики, руйнуваннями інфраструктури та зміною ринку праці, що безпосередньо позначилося на податковій базі.

Одним із ключових висновків є те, що бюджет України у воєнний період перейшов у режим надзвичайної концентрації ресурсів на обороні та безпеці. Видатки на армію зросли в кілька разів, що відобразилося у перерозподілі бюджетних пріоритетів: значна частина коштів була спрямована на грошове забезпечення військових, закупівлю озброєння, відновлення техніки та мобілізаційні витрати. На цьому фоні фінансування багатьох цивільних напрямів було скорочено до мінімально необхідного рівня, що підтверджується стабільністю, але дуже помірними обсягами видатків без оборонного компоненту.

Структура доходів бюджету також зазнала суттєвих змін. Податкові надходження у перший рік війни скоротилися, однак уже в 2023–2024 роках продемонстрували відновлення завдяки адаптації бізнесу, активізації імпорту та посиленню податкового адміністрування. При цьому ключовим джерелом доходів став саме імпортний ПДВ, частка якого істотно зросла. ПДФО зберіг стійкість через значні виплати військовослужбовцям, тоді як податок на прибуток підприємств постраждав через збитковість бізнесу. Акцизи та рентні платежі демонструють нерівномірну динаміку, відображаючи складний стан внутрішнього ринку.

Окрему роль у формуванні доходів бюджету відіграли неподаткові надходження та грантова підтримка, які у 2022–2023 роках досягли рекордних значень і стали критично важливим джерелом для покриття дефіциту бюджету. Цей фактор підтверджує значну залежність України від зовнішньої допомоги, що виступає важливим стабілізатором фіскальної системи у період війни.

У підсумку можна стверджувати, що фіскальна система України, хоча й зазнала потужного стресу, продемонструвала здатність до адаптації та відновлення. Податкові надходження поступово стабілізуються, а бюджетна політика змінюється у напрямі більшої раціоналізації та мобілізації ресурсів. Проте високі оборонні видатки, залежність від зовнішньої підтримки та скорочення інвестиційної складової бюджету створюють довготривалі виклики, що потребують подальших реформ у податковій та бюджетній політиці.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Повоєнне відновлення України стане найбільшим економічним проєктом у сучасній історії нашої держави. Масштаби руйнувань, втрати людського капіталу та трансформація економічної структури ставлять перед податковою системою надзвичайно амбітні завдання. Водночас війна відкрила простір для фундаментальної модернізації, оскільки багато застарілих елементів податкового адміністрування та регулювання виявили свою неефективність у кризових умовах. Саме тому перспективи розвитку податкової системи після завершення війни слід розглядати не лише через призму відновлення, але й через необхідність побудови нової, більш стійкої та сучасної фіскальної моделі.

Першочерговим завданням стане поступова фіскальна стабілізація, адже в умовах війни держава була змушена працювати в режимі надзвичайних видатків та залучати безпрецедентні обсяги зовнішнього фінансування. Після перемоги необхідно буде переглянути баланс між доходами й видатками, скорочувати дефіцит бюджету та поступово знижувати боргове навантаження. Податкова система має відіграти ключову роль у цьому процесі, забезпечивши стійкі та прогнозовані доходи бюджету. Це вимагатиме зменшення залежності від грантів і збільшення частки внутрішніх доходів за рахунок ефективнішого адміністрування та розширення податкової бази.

Важливою перспективою є модернізація податкової системи відповідно до стандартів Європейського Союзу, адже інтеграція України до ЄС вже стала стратегічним вибором держави. Це передбачає адаптацію податкових правил до європейського податкового *acquis*: гармонізацію ПДВ, запровадження європейських підходів до трансфертного ціноутворення, екологічного оподаткування, оподаткування цифрової економіки та міжнародної корпоративної діяльності. Впровадження таких стандартів не

лише наблизить Україну до європейського ринку, а й підвищить довіру іноземних інвесторів, що є критично важливим для відбудови.

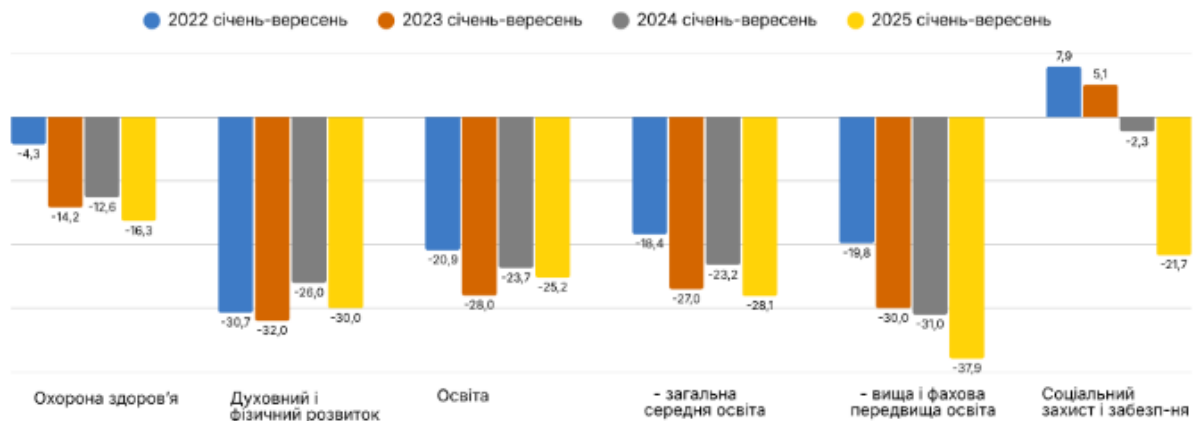

Рис. 3.1. Темпи приросту фінансування соціально-гуманітарної сфери, % [56]

Перший блок графіка стосується видатків на охорону здоров'я. Усі роки, представлені на рисунку, демонструють негативну динаміку. У 2022 році скорочення становить $-4,3\%$, у 2023 році воно поглиблюється до $-14,2\%$, а у 2024 році зменшується до $-12,6\%$. У 2025 році ситуація знову погіршується: видатки падають на $-16,3\%$. Така тенденція свідчить про те, що медична сфера, попри її критичне значення під час війни, отримує менше ресурсів через пріоритетне фінансування оборонних потреб.

Другий блок — це видатки на духовний і фізичний розвиток. Саме ця категорія зазнала найбільших скорочень. У 2022 році фінансування зменшилось на $-30,7\%$, у 2023 році — на $-32,0\%$, у 2024 році — на $-28,0\%$, а у 2025 році — на $-30,0\%$. Це означає, що сфери культури, спорту та молодіжної політики практично «заморожені» у воєнний період, адже держава концентрує ресурси на безпеці та підтримці життєво важливих систем.

Третя група показників відображає загальні видатки на освіту. Усі роки також демонструють зменшення фінансування: $-20,9\%$ у 2022 році, $-23,7\%$ у 2023 році, $-25,2\%$ у 2024 році та $-18,4\%$ у 2025 році. Хоча у 2025 році спостерігається деяке покращення динаміки, загальна тенденція залишається

негативною. Це свідчить про складне становище освітньої системи, якій доводиться функціонувати в умовах обмежених ресурсів.

Окрема категорія — загальна середня освіта — демонструє схожу картину. Видатки зменшуються на $-27,0\%$ у 2022 році, на $-28,1\%$ у 2023 році, а у 2024–2025 роках зменшення стабілізується на рівні $-23,2\%$. Попри складні умови, ця сфера залишається більш захищеною, ніж вища освіта, оскільки забезпечує базові освітні потреби країни [56].

Найбільш драматично виглядає ситуація з вищою та фаховою передвищою освітою. У 2022 році скорочення становило $-29,0\%$, у 2023 році — $-31,0\%$, а у 2024 році падіння стало рекордним — $-37,9\%$. Це свідчить про серйозну кризу університетів і коледжів, які масово втрачають фінансування. Водночас у 2025 році ситуація пом'якшується: видатки зменшуються лише на $-19,8\%$, що може бути ознакою поступового відновлення або перевпорядкування бюджетних пріоритетів.

Єдина категорія, де спостерігається зростання в окремі роки, — соціальний захист і забезпечення. У 2022 році видатки у цій сфері збільшилися на $+7,9\%$, а у 2023 році — на $+5,1\%$. Таке зростання пояснюється великою кількістю внутрішньо переміщених осіб та підвищеною потребою у соціальній підтримці. Проте вже у 2024 році фінансування скорочується на $-2,3\%$, а у 2025 році падіння стає дуже значним — $-21,7\%$, що свідчить про жорстку бюджетну економію та спроби держави збалансувати видатки в умовах тривалої війни [56].

Тому можна побачити, що більшість соціальних сфер зазнали глибокого скорочення фінансування протягом 2022–2025 років. Освіта, культура, спорт і навіть охорона здоров'я працюють в умовах суттєвих обмежень. Першочерговими залишаються оборона та національна безпека, через що частина соціальних напрямів опинилася на межі фінансової витривалості. Водночас короткострокове зростання видатків на соціальний захист свідчить про спроби держави пом'якшити гуманітарні наслідки війни,

хоча у середньостроковій перспективі бюджет повертається до режиму суворої економії.

Таблиця 3.1.

Види економічної діяльності в Україні та ЄС-27 за рівнем оплати праці [51-52]

Вид діяльності	Рейтинг в Україні	Рейтинг в ЄС
Інформація та телекомунікації	1	2
Фінансова та страхова діяльність	2	1
Держуправління та оборона; обов'язкове соцстрахування	3	16
Постачання електроенергії, газу, пари і кондиц. повітря	4	3
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	5	5
Професійна, наукова та технічна діяльність	6	4
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотрансп. засобів	7	14
Надання інших видів послуг	8	15
Переробна промисловість	9	8
Транспорт, складське господарство, поштова діяльність	10	10
Операції з нерухомим майном	11	9
Будівництво	12	11
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	13	12
Тимчасове розміщення й організація харчування	14	17
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	15	6
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	16	13
Освіта	17	7

Таблиця демонструє порівняння рейтингів основних видів економічної діяльності в Україні та в країнах Європейського Союзу. Рейтинги відображають відносну важливість або частку секторів у структурі економіки. Дані показують суттєві відмінності між економічними пріоритетами України та ЄС, що формують різні моделі розвитку та специфіку ринку праці.

Перші позиції у рейтингу України займають інформація та телекомунікації, а також фінансова та страхова діяльність. Для ЄС ці сектори також дуже важливі, але їхня черговість відрізняється: фінансова діяльність там посідає перше місце, а ІТ-сектор - друге. Це свідчить про те, що обидві економіки є високотехнологічними у цих напрямках, хоча у Європі фінансовий сектор має сильніше структурне значення.

Цікавим є положення сектору державного управління, оборони та соціального страхування. В Україні він займає 3-тю позицію, тобто відіграє надзвичайно значну роль у структурі економіки, що частково пояснюється воєнними умовами. У ЄС цей сектор знаходиться лише на 16-му місці, що вказує на меншу залежність європейських економік від державного фінансування та оборонних витрат.

Сектори енергетики та добувної промисловості займають високі позиції як в Україні, так і в ЄС. У сфері постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря Україна посідає 4-ту позицію, що майже збігається з рейтингом ЄС (3-тє місце). Добувна промисловість також має однакові рейтинги — 5 місце в обох випадках, що свідчить про вагомий вклад цих галузей у структуру економіки.

Професійна, наукова та технічна діяльність посідає 6 місце в Україні та 4 місце в ЄС. Різниця незначна, однак показує, що в Європейському Союзі сектор високих компетенцій має трохи більшу питому вагу, тоді як в Україні його вплив менш виражений через обмежену частку інноваційних підприємств.

Оптова і роздрібна торгівля разом із ремонтом транспортних засобів знаходиться на 7-й позиції в Україні, але лише на 14-й в ЄС. Це підкреслює, що для української економіки сфера торгівлі має більшу значимість, ніж у більш диверсифікованій структурі економіки Європейського Союзу.

Подібна ситуація спостерігається у сфері надання інших видів послуг, які в Україні займають 8-ме місце, тоді як у ЄС — 15-те. Це може свідчити про більшу роль малого бізнесу та сфери обслуговування в Україні, де ці сегменти забезпечують значний обсяг зайнятості.

Переробна промисловість у рейтингу України посідає 9-ту позицію, тоді як у ЄС — 8-му. Різниця невелика, проте вона підкреслює, що в європейських економіках промисловість є трохи більш ваговою складовою.

Операції з нерухомим майном мають 11-й рейтинг в Україні і 9-й у ЄС, що свідчить про більш розвинений ринок нерухомості у європейських країнах. Будівництво також займає нижчу позицію в Україні (12-ту) порівняно з ЄС (11-ту), що може бути наслідком воєнних руйнувань та обмежених інвестицій у цей сектор.

Сфери водопостачання, каналізації та поводження з відходами займають 13-те місце в Україні та 12-те у ЄС, що є майже однаковими показниками. Тимчасове розміщення й організація харчування в Україні знаходяться на 14-й позиції, а в ЄС — на 17-й, тобто мають трохи більше значення для українського ринку.

Найнижчі позиції в Україні займають три категорії, виділені в таблиці кольором. Сфера охорони здоров'я та надання соціальної допомоги знаходиться на 15-му місці в Україні, тоді як у ЄС вона значно вища — 6-та позиція. Це свідчить про недофінансування соціальної сфери в Україні та її обмежений вплив на макроекономічні показники. Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок займають 16-те місце в Україні та 13-те в ЄС, що також демонструє нижчий рівень розвитку цих галузей. Освіта, що посідає останнє — 17-те — місце в Україні, в ЄС знаходиться на 7-му місці, тобто є більш вагомим елементом структури європейських економік.

Узагальнюючи, таблиця чітко показує, що економіка України має іншу структуру пріоритетів, відмінну від Європейського Союзу. Для України характерною є більша залежність від державного сектору, торгівлі, енергетики та послуг, у той час як у ЄС значно сильніші позиції займають фінансовий сектор, освіта, наука, соціальна сфера та високі технології. Ці відмінності необхідно враховувати при плануванні реформ та інтеграції України до європейського економічного простору.

Особливе значення матиме створення сприятливого податкового середовища для відновлення бізнесу та стимулювання інвестицій. Після війни країна зіткнеться з необхідністю швидкого запуску промисловості, агросектору, логістики, будівельної галузі та високотехнологічних секторів.

Для цього податкова політика повинна забезпечити достатньо м'яке та прогнозоване податкове навантаження, пропонувати інвестиційні стимули, спеціальні режими для індустріальних парків, технологічних зон і малого бізнесу. Важливо, щоб ці стимули були чіткими, прозорими та обмеженими у часі, щоб уникнути надмірних бюджетних втрат, але водночас створювати «точки росту».

Таблиця 3.2.

Планові обсяги зовнішньої фінансової допомоги Україні на 2025 і 2026 роки, млрд. дол. США [51-52].

Кредитори/донори	2025	2026
ЄС (Ukraine Facility)	13,6	10,0
Країни G7 (ERA)	34,2	11,0
- у тому числі: США	10,6	9,4
МВФ	2,3	2,2
МБРР	0,8	0,2
Велика Британія	1,0	2,3
Норвегія	0,3	0,0
Інші донори і кредитори	0,7	0,1
Загальні фінансові зобов'язання	52,9	25,8

Одним із ключових напрямів стане реформа прямого оподаткування, зокрема податку на прибуток та ПДФО. Для бізнесу актуальною є ідея переходу до моделі оподаткування виведеного капіталу або її часткового застосування для секторів, що найбільше постраждали від війни чи мають високий потенціал розвитку. Така модель може стимулювати реінвестиції, зменшити податковий тиск і спростити адміністрування. Водночас для громадян важливо забезпечити справедливую систему ПДФО, яка поєднуватиме соціальну рівновагу, помірну прогресію та достатній рівень доходів місцевих бюджетів.

Не менш актуальною стане реформа непрямих оподаткувань, передусім ПДВ та акцизів. ПДВ у воєнний час показав свою фіскальну ефективність, але також виявив проблеми з відшкодуванням, ризики

ухиляння та надмірну залежність від імпорту. У повоєнний період необхідним є посилення контролю, модернізація електронних систем, зменшення кількості винятків та перехід до більш прогнозованої моделі відшкодування. Реформа акцизів може передбачати перегляд ставок на тютюнові, паливні та алкогольні товари відповідно до стандартів ЄС, а також розвиток екологічних податків.

Важливою складовою перспектив розвитку податкової системи є посилення податкової культури та довіри до державних інституцій. Війна показала, що громадяни та бізнес готові підтримувати державу у критичних ситуаціях, проте ефективність цієї взаємодії залежить від прозорості, чесного адміністрування, справедливого розподілу податкового навантаження та чітких правил гри. Тому податкова служба має продовжувати цифровізацію, впроваджувати автоматизацію процесів, удосконалювати ризик-орієнтовані системи, зменшувати корупційні ризики та підвищувати якість обслуговування платників податків.

Окремим пріоритетом повинен стати розвиток місцевих фінансів та децентралізації, адже повоєнна відбудова значною мірою залежатиме від ефективності роботи територіальних громад. Місцеві бюджети мають отримати достатню податкову базу для фінансування відновлення інфраструктури, соціальних послуг та житлової сфери. Для цього необхідно переглянути систему міжбюджетних трансфертів, зміцнити роль ПДФО в місцевих бюджетах та створити стимули для економічного розвитку громад.

Загалом перспективи розвитку податкової системи України у повоєнний період пов'язані з поєднанням трьох ключових завдань: забезпечення стабільності державних фінансів, стимулювання економічного зростання та поступова інтеграція до європейського податкового простору. Податкова система має стати не лише інструментом наповнення бюджету, а й важелем розвитку, модернізації та соціальної стабільності. Успішна реалізація цих перспектив дозволить Україні не просто відновитися після

війни, а й перейти на якісно новий рівень економічної стійкості та конкурентоспроможності.

Проведений аналіз дозволив встановити, що повоєнний розвиток податкової системи України неможливо розглядати лише як технічну модернізацію фіскальних інструментів. Йдеться про глибшу трансформацію, яка має забезпечити сталий розвиток економіки, підвищення інвестиційної привабливості та відновлення державних фінансів після безпрецедентного воєнного навантаження. Податкова система повинна перейти від режиму «виживання» до моделі стратегічного довгострокового розвитку.

Одним із ключових висновків є те, що фіскальна стабілізація стане фундаментом повоєнного відновлення. Для цього Україні доведеться поступово скорочувати дефіцит бюджету, зміцнювати внутрішні джерела доходів та зменшувати залежність від міжнародної фінансової допомоги. Ефективніше адміністрування, розширення податкової бази та впорядкування податкових пільг мають відіграти центральну роль у цьому процесі.

Не менш важливим завданням є модернізація податкової системи відповідно до стандартів Європейського Союзу. Адаптація до європейських правил у сфері ПДВ, акцизів, оподаткування цифрової економіки, трансфертного ціноутворення та екологічних податків не лише сприятиме інтеграції України до єдиного ринку, а й створить передумови для приходу іноземних інвесторів. Європейська модель оподаткування має стати орієнтиром для формування прозорих та передбачуваних правил.

Повоєнне відновлення вимагатиме переосмислення ролі податкової політики у стимулюванні економічного зростання. Податкова система повинна стати двигуном відбудови бізнесу, а не бар'єром. Це передбачає створення сприятливих умов для інвестицій, запуск спеціальних режимів для індустріальних парків, технологічних кластерів, малого та середнього бізнесу. Часткове або повне впровадження моделі податку на виведений

капітал може стати важливим інструментом активізації реінвестицій у виробництво.

Окрему увагу слід приділити розвитку людського капіталу, адже саме він формує довготривалу конкурентоспроможність економіки. Висновки щодо низького рейтингу освіти, охорони здоров'я та сфери культури в економічній структурі України порівняно з ЄС свідчать про необхідність системного перегляду підходів до фінансування цих галузей. Податкова політика має забезпечити стимули для розвитку соціальної інфраструктури та відновлення потенціалу людського ресурсу.

Важливою складовою перспектив розвитку є зміцнення місцевих фінансів і продовження децентралізації. Відбудова громад, інфраструктури та соціальних послуг вимагає більшої фінансової самостійності місцевих бюджетів. Потрібно переглянути систему міжбюджетних трансфертів, підсилити роль ПДФО та створити умови для формування місцевої податкової бази.

У підсумку, перспектива розвитку податкової системи України полягає у поєднанні трьох взаємопов'язаних завдань: забезпечення фіскальної стійкості, стимулювання економічного зростання та інтеграції до європейського економічного простору. Реалізація цих завдань дозволить Україні не лише відновитися після війни, але й побудувати сучасну, конкурентоспроможну та соціально орієнтовану податкову модель, здатну підтримувати довгостроковий розвиток країни.

ВИСНОВКИ

У ході виконання роботи було з'ясовано, що податкова система України є надзвичайно чутливою до зовнішніх шоків, і повномасштабна війна стала випробуванням, яке радикально змінило її функціонування. На відміну від мирного часу, коли податкова політика спрямовувалася на стимулювання економічного зростання та соціальну рівновагу, у період війни вона була змушена виконувати передусім фіскальну функцію — забезпечувати стабільні надходження для фінансування оборони, безпеки та критичної інфраструктури. Це визначило зміщення бюджетних пріоритетів та суттєве навантаження на непрямі податки.

Аналіз показав, що повномасштабна війна призвела до значних змін у структурі державних фінансів, зокрема — до різкого зростання оборонних видатків і відповідного скорочення фінансування багатьох соціальних сфер. Падіння доходів бюджету у 2022 році, а також зростання ролі імпортного ПДВ і ПДФО у подальші роки свідчать про адаптацію фіскальної системи до нових умов. Водночас високий рівень міжнародної допомоги та грантових ресурсів підкреслив посилену залежність України від зовнішніх фінансових джерел у період воєнної нестабільності.

Проведений аналіз податкових надходжень засвідчив, що бізнес та ринок праці зазнали неоднорідних впливів. Податок на прибуток підприємств скорочувався через зниження економічної активності, тоді як ПДФО залишався стійким завдяки збільшенню виплат військовослужбовцям. Непрямі податки - насамперед ПДВ стали основним джерелом фіскальної стабільності. У структурі доходів бюджету з'явилися нові пропорції, які не були типовими для довоєнної економіки.

З'ясовано, що соціальні сфери - освіта, культура, спорт, охорона здоров'я - зазнали істотного недофінансування через пріоритет оборонних потреб. Порівняння економічних рейтингів видів діяльності України та ЄС показало системні відмінності: у ЄС більш вагомими є галузі освіти, науки,

охорони здоров'я та соціальних послуг, у той час як українська економіка зосереджена на торгівлі, послугах і державному секторі. Ці відмінності важливі для розуміння того, які структурні реформи необхідно запроваджувати в повоєнний період.

У третьому розділі було обґрунтовано, що перспективи розвитку податкової системи України після завершення війни залежать від здатності держави поєднати фіскальну стабільність, інвестиційну підтримку бізнесу та інтеграцію до європейських податкових стандартів. Сприятливі умови для інновацій, модернізація адміністрування, підтримка малого бізнесу та перехід до нових моделей оподаткування (зокрема оподаткування виведеного капіталу) можуть стати рушійними факторами економічного відновлення.

Таким чином, можна стверджувати, що податкова система України продемонструвала здатність працювати у надзвичайно складних умовах та забезпечувати функціонування держави під час війни. Проте повоєнний етап вимагатиме глибокої модернізації податкової політики, її стратегічного оновлення відповідно до стандартів ЄС та потреб економічного відновлення. Побудова прозорої, ефективної та прогнозованої податкової системи стане ключем не лише до фінансової стабільності, але й до довгострокового розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI.
2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI.
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII.
4. Закон України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу щодо дії норм в умовах воєнного стану».
5. Бюджетна декларація на 2025–2027 роки. – Київ : Мінфін, 2024.
6. Постанова КМУ «Про особливості оподаткування в умовах воєнного стану» № 218 від 2022 р.
7. Указ Президента України «Про загальну мобілізацію» № 69/2022.
8. Юрій С. І., Крисоватий А. І. Фіскальна політика в умовах економічної нестабільності. – Тернопіль : ЗУНУ, 2021.
9. Луніна І. М. Фіскальні наслідки воєнного стану в Україні // Економіка України. – 2023.
10. Кошук Т. В. Трансформація податкової політики під впливом воєнних ризиків // Фінанси України. – 2022.
11. Дорош Н. І. Особливості бюджетної політики в умовах війни // Фінансові дослідження. – 2023.
12. Савлук М. І. Публічні фінанси у кризових умовах. – Київ : КНЕУ, 2023.
13. Кухар О. Воєнні зміни у системі оподаткування України // Бухгалтерський облік і аудит. – 2022.
14. Романюк М. Сучасні підходи до реформування податкової системи України // Державне управління. – 2023.
15. Ярова О. Адміністрування податків у період воєнного стану // Фінанси, облік і аудит. – 2022.
16. Купчак Ю. Фіскальна стабільність в умовах війни: виклики та рішення // Економічний простір. – 2023.

17. Коваленко Ю. Вплив війни на доходи бюджетів та податкову базу // Бюджетна політика України. – 2023.
18. Аналітичний центр CASE Ukraine. Фіскальна стійкість під час війни. – Київ, 2023.
- Блонська В. І. Майнове оподаткування як елемент податкових систем в економіках добробуту. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.4. С. 122–129.
19. Даниленко А. І. Податкова культура в умовах глобалізації: європейський досвід для України. Київ: Аграр Медіа Груп, 2023. 280 с.
20. Дема Д. І., Куровська Н. О., Стецько М. Р. Трансформація майнового оподаткування України з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу. Ефективна економіка. 2024. № 10.
21. Замасло О. Т. Податкова система України: теорія, методологія, практика: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 420 с.
22. Литвиненко Я. М. Цифровізація податкового адміністрування як каталізатор підвищення податкової свідомості платників. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2024. Вип. 1 (52). С. 101–110.
23. Патицька Х. Плата за землю в системі майнового оподаткування: особливості справляння в Україні та країнах ЄС. Світ фінансів. 2018. № 4. С. 86–98.
24. Пономарьова В. А., Артюх О. В. Сучасна проблематика майнового оподаткування: національний і міжнародний вимір. Наукові записки: Збірник наукових праць. 2023. Вип. 30. С. 75–84.
25. Соколовська А. М. (за ред.). Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС: монографія. Київ: Акад. фін. управління, 2017. 448 с.
26. Супрун В. А. Роль податку на нерухоме майно у фіскальній політиці країн Європейського Союзу та України: компаративний аналіз. Економіка та фінанси. 2022. № 5(2). С. 34–40.

27. Ткаченко В. М., Козак А. М. Майнове оподаткування та напрями його розвитку в Україні. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2024. № 1 (30). С. 60–69.
28. Чугункова Т. В. Принципи податкової доброчесності та шляхи її підвищення в умовах воєнного стану. Економічний аналіз. 2023. Т. 33. № 2. С. 280–287.
29. Центр економічної стратегії. Податкова політика під час війни: аналітичний звіт. – Київ, 2023.
30. IMF. Ukraine: Fiscal Policy under Wartime Conditions. – Washington : IMF, 2023.
31. IMF. Fiscal Monitor 2022–2023: Public Expenditure in Crisis. – Washington : IMF, 2023.
32. IMF. Ukraine: Staff Report 2023. – Washington : IMF, 2023.
33. World Bank. Ukraine Economic Update 2023. – Washington, 2023.
34. World Bank. Resilience of Public Finance during Wartime. – Washington, 2023.
35. OECD. Tax Policy Reforms 2023. – Paris : OECD Publishing, 2023.
36. OECD. Revenue Statistics 2023. – Paris : OECD Publishing, 2023.
37. OECD. The Impact of War on Global Taxation Trends. – Paris : OECD Publishing, 2023.
38. European Commission. EU Support to Ukraine: Fiscal Measures and Reforms. – Brussels : EC, 2023.
39. European Commission. Ukraine Facility 2024–2027. – Brussels, 2023.
40. Keynes J. M. The General Theory of Employment, Interest and Money. – London, 1936.
41. Musgrave R., Musgrave P. Public Finance in Theory and Practice. – New York : McGraw-Hill, 1989.
42. Stiglitz J. E. Economics of the Public Sector. – New York : W.W. Norton, 2000.

43. Tanzi V. *The Role of the State and Public Finance*. – Cheltenham : Edward Elgar, 2017.
44. Blanchard O. *Macroeconomics*. – Pearson, 2021.
45. Barro R. J. *Fiscal Stabilization and Growth* // *Journal of Economic Perspectives*. – 2018.
46. Alesina A., Ardagna S. *Large Fiscal Adjustments: Taxes vs Spending* // *AER*. – 2010.
47. Blanchard O., Perotti R. *An Empirical Characterization of Fiscal Shocks* // *QJE*. – 2002.
48. Reinhart C., Rogoff K. *This Time Is Different*. – Princeton : Princeton University Press, 2009.
49. Krugman P. *Economic Policy during Crises* // *IMF Review*. – 2020.
50. VoxUkraine. *Аналіз трансформацій податкової системи у період війни*. – Київ, 2023.
51. KSE Institute. *War Economy: Taxation and Fiscal Stability*. – Kyiv, 2023.
52. USAID / TAPAS. *Цифровізація податкового адміністрування в Україні*. – Київ, 2023.
53. Deloitte Ukraine. *Tax and Legal Implications of Wartime Policies*. – Київ, 2023.
54. PwC Ukraine. *Tax Reform Review 2022–2023*. – Київ, 2023.
55. EY Ukraine. *Impact of War on Taxation and Business Environment*. – Київ, 2023.
56. Мінфін України. *Податкові надходження 2021–2024*. – Київ, 2024.
57. ДПС України. *Звіт про адміністрування податків у 2022–2023 роках*. – Київ, 2024.
58. Рахункова палата України. *Фіскальні ризики та виконання державного бюджету в умовах війни*. – Київ, 2023.
59. Верховна Рада України. *Аналітична записка щодо впливу воєнного стану на податкову систему*. – Київ, 2023.